

Наталія Кучеренко

Технологія формування професійно-педагогічних якостей викладача іноземних мов вищого навчального закладу

У статті розглядається ефективність впровадження технології діяльнісного підходу в навчально-виховний процес та впровадження в навчальну діяльність під час педагогічної практики методу рефлексії, що забезпечить сприятливі умови для формування у майбутніх викладачів готовності до саморозвитку, самоосвіти та самовиховання.

Ключові слова: діяльнісний підхід, педагогічна практика, метод рефлексії.

*The effectiveness of the **action approach** technology into the educational process and reflective method implementation are studied. The technology and method provide conducive conditions for future lecturers self-development, self-education and self-discipline readiness formation.*

Key words: an action approach, pedagogical practice, a reflective method.

Питання формування професійно-педагогічних якостей у майбутніх педагогів вивчається досить давно і активно, як вітчизняними, так і зарубіжними педагогами й психологами. Науковцями доведено, що у студентів процес формування таких якостей відбувається виключно за умови активного включення в самостійну навчально-пізнавальну діяльність. Вчені П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, К.Д. Ушинський, Г.П. Шедровицький, А. Дістервег, Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв та ін. наголошували на тому, що для формування у майбутніх викладачів іноземних мов професійно-педагогічних якостей необхідно спонукати студентів до виконання різноманітних видів діяльності як під час навчального процесу, так і в умовах педагогічної практики, яка безпосередньо впливає на занурення студентів в необхідну атмосферу і вимагає дій згідно виробничих функцій педагога.

Для розробки досліджуваної проблеми ґрунтовного значення набуває застосування діяльнісного підходу, висока ефективність використання якого доведена у працях О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Д.Б. Ельконіна. Зміст діяльнісного підходу полягає в тому, що людська психіка не тільки виявляється, але й формується в діяльності. Застосування діяльнісного підходу дає змогу дослідити механізми формування структурних компонентів діяльності викладача іноземних мов, можна простежити взаємозумовленість між цілями діяльності педагога та системою його ціннісних орієнтацій, визначити операційний склад дій, класифікувати їх особливості відповідно до

рівня продуктивності, визначити шляхи її вдосконалення. Такий підхід орієнтований на вивчення процесуального аспекту діяльності й охоплює її різноманітні аспекти.

Діяльнісний підхід, який зорієнтований на цілісне сприйняття педагогічної діяльності, науковці виділяють головним у підборі та структуруванні змісту педагогічної підготовки. Показниками критеріїв педагогічної підготовки є вимоги до особистості фахівця, а саме узагальнені вміння, знання, навички, професійно-педагогічні якості. Реалізація діяльнісного підходу у навчанні передбачає застосування знань та умінь, здобутих при вивченні дисциплін на різних етапах професійної підготовки, інтегрування їх в процесі роботи над проектами. За загальною теорією діяльності (Г.П. Шедровицький, О.С. Анісімов та ін.) необхідно виділити ті види діяльності, якими має оволодіти студент. А отже, навчальне заняття повинне мати структуру та дидактичні умови організації, які найбільш ефективно забезпечують формування у майбутніх викладачів необхідних професійно-педагогічних якостей. На нашу думку, перехід від пояснювальної педагогіки до діяльнісної допоможе отримати майбутнім викладачам конкретний і понятійно обґрунтований зразок своєї діяльності щодо підготовки до навчального заняття, їх проведення, підведення підсумків заняття, виставлення оцінок та ін. Ми вважаємо, що впровадження технології діяльнісного підходу в організацію навчального процесу допоможе збагнути студентам які якості повинен мати педагог вищого навчального закладу, чи має студент сам такі якості і якщо ні, то яким чином необхідні якості можна сформулювати.

Технологія діяльнісного підходу передбачає наявність наступних етапів діяльності студента:

1. Мотивування навчальної діяльності. На даному етапі відбувається свідомий перехід студента від «спостерігача» за педагогічним процесом, а його безпосереднього учасника, який прагне самовдосконалення, самовиховання, самоосвіти. Для забезпечення досягнення результату необхідно: актуалізувати вимоги до студента з боку навчальної діяльності («треба за для того щоб...»), скласти сприятливі умови для виникнення власної внутрішньої потреби залучення до навчальної діяльності («хочу»), спонукати до віри в власні можливості («можу»).

2. Актуалізація та фіксування індивідуальних труднощів під час педагогічної практики. Організація підготовки та мотивування студентів до власної пробної педагогічної діяльності в процесі педагогічної виробничої практики, під час якої практиканти використовують набуті знання та вміння і фіксують всі ускладнення які в них виникли. Даний етап передбачає: актуалізацію вже вивчених способів дій, актуалізацію мисленневих операцій

та пізнавальних процесів, мотивування студентів до пробного навчального заняття за схемою «треба – можу – хочу», фіксація практикантами індивідуальних ускладнень під час педагогічної практики та встановлення конкретної причини труднощів. На нашу думку, даний етап забезпечить початок розвитку рефлексії у майбутніх викладачів.

3. Виявлення місця та причини труднощів. Необхідно: поступово відтворити чи то в пам'яті, чи в дії проведене заняття та зафіксувати (вербально або знаково) момент, коли виникло затруднення (на якому етапі заняття – шаг і операція, яка виконувалася); співвіднести свої дії зі способом дій, який використовувався (алгоритм), виявити причину труднощів, тобто недолік певних знань та вмінь, якостей, яких не вистачило для виконання певного завдання (П.Я. Гальперін, В.В. Давидов).

4. Складання плану виходу з труднощів. Студент повинен детально обміркувати або обговорити (з колегами, викладачами) план дій щодо подальшої педагогічної практики: ставлять мету (усунення труднощів), обговорюють тему наступного навчального заняття, обирають спосіб (доповнення або уточнення), описують план та засоби досягнення мети (алгоритми, моделі, навчальні посібники та ін.) (В.В. Давидов, П.Я. Гальперін).

5. Звернення до методичного матеріалу. За результатами аналізу педагогічних дій студент-практикант встановлює причину і звертається до інформаційних джерел з метою усунення труднощів. Ознайомлення з новим матеріалом надає можливість обирати наступні альтернативні способи дій під час заняття.

6. Реалізація плану. Студент обговорює різні варіанти досягнення поставленої мети з усунення труднощів та обирає оптимальний з запропонованих. Наступний крок – студент фіксує обраний спосіб (вербально або знаково) і згодом фіксує результат (В.В. Давидов, П.Я. Гальперін).

7. Первинне закріплення з обговоренням. Студенти-практиканти в формі комунікативної взаємодії обговорюють власні труднощі і їх усунення за допомогою нового способу дій. Звідси, в ході реалізації нового плану дій практиканта серед колег актуалізується рефлексія (П.Я. Гальперін).

8. Рефлексія педагогічної діяльності в процесі заняття. Фіксується новий зміст навчального заходу. На даному етапі організується рефлексія та самооцінка студентами-практикантами власної педагогічної діяльності. Співвідносяться поставлена мета і досягнута, фіксується ступінь їх відповідності.

На нашу думку, впровадження технології діяльнісного підходу під час педагогічної практики студентів допоможе проаналізувати власну педагогічну діяльність, внести корективи та зафіксувати момент зміни на краще. Звідси, наведена етапність являється ефективним засобом формування рефлексії, професійно-педагогічної якості викладача. Зауважимо, що саме під час педагогічної практики відбувається формування рефлексії майбутнього викладача. Є.І. Пассов виділяє рефлексію як одну з основних якостей педагога, оскільки викладачеві іноземних мов необхідно здійснювати

контроль за власним станом і мовленнєвими діями та здійснювати контроль за станом учнів, їх поведінкою, зацікавленістю під час заняття [4]. Вважаємо доречним уточнити тлумачення поняття «рефлексія». Отже, «рефлексія – розумовий розвиток, спрямований на пізнання людиною себе: поведінки, дій, вчинків, психічних станів, почуттів, здібностей, характеру та інших властивостей своєї особистості. Усвідомлення людиною того, як її сприймають партнери по спілкуванню» [3, с. 300].

Як вказує С.О. Сисоєва, саме під час діяльності у майбутніх фахівців одночасно розкриваються і творчі якості і професійно-педагогічні, а також відбувається їх реалізація і розвиток. Звідси постає потреба підготовки майбутнього викладача до усвідомлення рівня власної професійно-педагогічної діяльності, зокрема творчої, формування у студентів необхідності критичного підходу до викладацької справи, впроваджувати набутий педагогічний досвід попередників і колег, використовувати його згідно власного індивідуального творчого стилю [5]. В процесі виробничої практики у студентів-практикантів з'являються проблеми різного характеру. Наприклад, практикант не може знайти необхідний матеріал, ефективні форми та методи роботи зі студентами та ін. Існує два варіанти дій практиканта: звернутися до викладача-наставника, але як правило під час практики зі студентами-практикантами працюють один чи два викладача-методиста, які просто фізично невзможі відвідати заняття всіх студентів, проаналізувати їх, висловити зауваження та дати рекомендації щодо подальших дій майбутнього викладача. Інший варіант власноруч вирішувати питання. В такому випадку перед студентом-практикантом постає необхідність самостійно приймати рішення щодо власної викладацької діяльності. Для цього студент має подивитися на свої дії з боку студентів, проаналізувати власні думки, поведінку, відчуття, тобто відрефлексувати. І тільки той майбутній викладач стане успішним в якого буде бажання хоча б час від часу подивитися на себе очима студентів. Так, безпосередньо для вирішення професійно-педагогічних питань майбутні педагоги мають навчитися аналізувати думки студентів та власні, відчуття, дії, діяльність. Відомо, що систематичний педагогічний аналіз дозволяє підвищити якість та ефективність діяльності викладача. Відтак саме тут виникає проблема розвитку рефлексії у майбутніх викладачів іноземних мов.

В.А. Сластьонін вважає, що педагогічний аналіз в процесі розвитку проходить 5 етапів:

1. аналіз педагогічної ситуації (діагноз), проектування результату (прогноз) та планування педагогічних впливів;
2. конструювання та реалізація навчально-виховного процесу;
3. регулювання та корегування педагогічного процесу;
4. підсумковий облік, оцінювання результатів та визначення нових педагогічних задач [2].

Таким чином, в підготовці студентів до педагогічного аналізу

викладацької діяльності необхідно виділити три сторони:

1. науково-теоретична, відображає ступінь володіння майбутніми викладачами науковими основами;
2. психолого-педагогічна, демонструє рівень володіння основами психології та педагогіки;
3. методична, показує рівень володіння методикою навчання та виховання [1, с. 140].

Відтак, в підготовці студентів до педагогічного аналізу викладацької діяльності необхідно виділити три сторони:

1. науково-теоретична, відображає ступінь володіння майбутніми викладачами науковими основами;
2. психолого-педагогічна, демонструє рівень володіння основами психології та педагогіки;
3. методична, показує рівень володіння методикою навчання та виховання [1, с. 140].

На нашу думку, впровадження в навчальну діяльність методу рефлексії під час педагогічної практики забезпечить сприятливі умови для формування у майбутніх викладачів готовності до саморозвитку, самоосвіти та самовиховання. Варто зазначити, що педагогічна практика забезпечить професійно-педагогічну спрямованість навчально-пошукової діяльності студентів та надасть можливість для апробації отриманої інформації під час навчального процесу.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що створення неперервної професійно зорієнтованої системи формування професійно-педагогічних якостей майбутніх викладачів іноземних мов ефективно впливатиме на процес якісних змін за умови поєднання педагогічної практики з певними спецкурсами з дисциплін психолого-педагогічного циклу, проведенням наукових досліджень та написання курсових та дипломних робіт. Доречно було б кращі розробки студентів вносити до навчальних планів і робочих навчальних планів або рекомендації щодо результативних форм та методів організації навчання впровадити в практику навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: Для пед. спец. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Слостенин В.А. Проблемы подготовки учителя в советских психолого-педагогических вузах. – 1978. – С. 86–94.
3. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.:

- «Академвидав», 2006. – 424 с.
4. Пассов Е.И. и др. Мастерство и личность учителя на примере деятельности учителя иностранного языка. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: «Флинта»: Наука, 2001. – 240 с.
  5. Сисоева С.О. Основы педагогичної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.